

Abstrahovanie, idealizácia a „ideálno-typická metóda“ M. Webera

Juraj Halas

Katedra logiky a metodológie vied
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

11. 9. 2015 · Bratislava

XIX. česko-slovenské sympóziu o analytickej filozofii

analytické metódy v spoločensko-humanitných disciplínach
analytical methods in social sciences and humanities

APVV-0149-12 · WWW.AMESH.SK

Projekt AMESH (2013 – 2017)

Analytické metódy v spoločensko-humanitných disciplínach

Hypotéza

„**Analytické metódy** [...] majú v **spoločensko-humanitných** aj prírodovedných disciplínach analogické metodologické funkcie a majú rovnaké formálne aj aplikačné vlastnosti.“

- **analytické metódy:** rôzne ne-empirické metódy ako definovanie, usudzovanie, klasifikovanie, ...
- **SH-disciplíny** reprezentované ekonómiou, sociológiou, právom, filozofiou, historickými vedami

Weberove „ideálne typy“

- Max Weber a mnohí jeho neskorší interpretátori považujú tzv. **ideálne typy (IT)** za nástroj, ktorý je špecifický pre spoločensko-humanitné (SH-) disciplíny.
- Koncepcia IT predstavuje teda vhodný materiál na testovanie našej hypotézy.
- Tvrdím, že Weberovu „ideálno-typickú metódu“ možno rekonštruovať ako kombináciu štandardných neempirických metód.

Weberova koncepcia IT

- V SH-disciplínach sa intenzívne využíva špecifický druh „**pojmov**“, ktoré nemajú empirické koreláty.
  - Napr. „**ekonomickej výmene**“, o ktorej pojednáva ekonomická teória, prísne vzaté nezodpovedá nijaký jednotlivý prípad predaja a kúpy.
- Ide o **ideálne typy**. Utvárajú sa „**myšlienkovým stupňovaním** rozličných elementov reality“.
  - Sú to „utópie“, ktoré sú vzdialené skutočnosti a ktorým sa realita len viac či menej približuje.

Dve funkcie IT

- **deskriptívna**: IT „*nie je zobrazením skutočného, ale chce zobrazovaniu poskytovať jednoznačné výrazové prostriedky*“,
- **heuristicko-explanačná**: „*aby sme rozpoznali skutočné kauzálne súvislosti, konštruujeme neskutočné*“.

Navrhovaná rekonštrukcia

„Ideálno-typická metóda“ pozostáva z dvoch postupov:

- 1 konštrukcia IT
- 2 aplikácia IT

Ekonómia konštruuje *ekonomický subjekt*:

„[...] (a) **zaobchádza ako s neprítomnými**, – ignoruje všetky také motívy, ktoré vplyvajú na empirického človeka, no nie sú špecificky *ekonomické*, t. j. nepramena z uspokojovania materiálnych potrieb; (b) **predstiera existenciu určitých kvalít, ktoré empirický človek nemá** alebo ich má nedokonale [...] α) dokonalý *vhľad* do aktuálnej *situácie* – **hospodárska vševedúcnosť**, β) bezvýnimočná voľba toho *najvhodnejšieho prostriedku* pre daný účel – **absolútna »hospodárnosť«**, γ) úplné využitie vlastných síl v službách hospodárskeho obstarávania statkov – **»neúnavné pudenie k prisvojovaniu«**. Jej argumentácia sa teda vzťahuje na *nerealistického* človeka.“
(Weber, 1990, 30)

Mimoekonomické
motívy

Ekonomické
motívy

(Ďalšie
vlastnosti)

ABSTRAKCIA + IDEALIZÁCIA

Ekonomické
motívy

Hospodárska
všvedúcnosť

Absolútna
hospodárnosť

Neúnavný pud
k prisvojovaniu

Vstupný objekt

(reprezentácia skutočného aktéra)

Výstupný objekt

IT *ekonomický subjekt*

(nemá korelát)

Konštrukcia IT

- Weberovo „myšlienkové stupňovanie“ teda zahŕňa:
  - 1 **abstrakciu** (zaobchádzanie s určitými vlastnosťami „ako s neprítomnými“),
  - 2 **idealizáciu** („predstieranie existencie“ určitých vlastností).
- Konštrukciu IT možno zachytiť pomocou existujúceho modelu oboch metód (Halas, 2015).

„... pri vysvetľovaní »paniky na burze« sa kvôli účelnosti najprv zisťuje, **ako by prebiehalo** konanie *bez* vplyvu iracionálnych afektov, a potom sa iracionálne komponenty zaznamenajú ako »poruchy«. Len tak je potom možné **kauzálne priradenie odchýlok k iracionalitám, ktoré ich podmieňujú**. Konštrukcia prísne účelovo-rationálneho konania teda v týchto prípadoch slúži sociológii [...] ako *typ* (»ideálny typ«), vďaka ktorému možno chápať reálne, iracionalitami každého druhu (afektami, omylmi) ovplyvnené konanie ako »**odchýlku**« od tohto priebehu, ktorý sa dá očakávať pri čisto racionálnom konaní.“

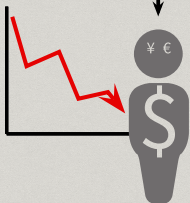
(Weber, 1999, 14–15)

Situácia S

(skutočný aktér a)

rozdielne
vlastnosti
aktérov

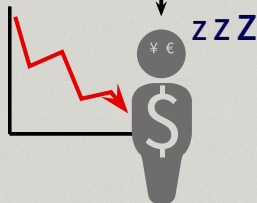
(ideálno-typický aktér i)

Výsledné konanie

K („panika na burze“)

rozdielne
konanie
aktérov

K' (business as usual)

je vysvetlené

Vysvetlenie, ktoré Weber navrhuje, je kontrastívne:

„Veci sa odohrali práve spôsobom e , a nie e' , pretože nastali podmienky c , a nie c' “ (Lipton, 1990)

Na jeho formuláciu potrebujeme predovšetkým:

- 1 poznanie o priebehu skutočného konania:
„V situácii S skutočný aktér a konal spôsobom K .“
- 2 poznanie o priebehu kontrastívneho konania :
„V situácii S by *ekonomický subjekt* i konal spôsobom K' .“

Aplikácia IT

Skúmanie IT: získanie kontrastu

- Máme k dispozícii poznanie o konaní skutočného aktéra v danej situácii:

$$S(a) \rightarrow K(a)$$

- Aby sme získali kontrast, treba *ekonomický subjekt* „dosadiť“ do skúmanej situácie:

$$S(i) \rightarrow ?$$

- Spôsob získania kontrastu závisí od vopred existujúceho poznania. Môže ísť o:
  - **myšlienkový experiment**,
  - deduktívne ododenie z teórie,
  - (ďalšie druhy usudzovania)

- Získavame kontrast:

$$S(i) \rightarrow K'(i)$$

Aplikácia IT

Formulácia kontrastívneho vysvetlenia z IT

- Vysvetlenie paniky na burze predpokladá identifikáciu **vlastností**, ktorými sa IT *ekonomického subjektu* **líši** od skutočného aktéra a ktoré mohli byť **príčinou** odlišnosti v konaní skutočného aktéra a *ekonomického subjektu*.

Príklad

- U skutočného aktéra sa potvrdí neprítomnosť vlastnosti A'_1 (ktorou sa vyznačuje *ekonomický subjekt*) a prítomnosť inej vlastnosti A_1 (ktorou sa *ekonomický subjekt* nevyznačuje).
- Možno usudzovať, že vlastnosť A_1 bola príčinou „odchýlky“ skutočného konania od ideálno-typického:
„V situácii S nastalo konanie K , a nie K' , pretože aktér a mal vlastnosť A_1 , a nie A'_1 .“

Zhrnutie

- **Konštrukcia IT** je uplatnením štandardných metód **abstrakcie** a **idealizácie**.
  - Špecifikum IT spočíva iba v tom, že sa vzťahujú na ľudské konanie (motívy a dispozície konať) a konštruujú sa s ohľadom na kognitívne ciele SH-disciplín.
- Heuristická **aplikácia IT** je komplexnejší postup, v ktorom sa uplatňujú metódy:
  - **myšlienkového experimentu/deduktívneho usudzovania**
  - formulácie **kontrastívnych vysvetlení**.
- „Ideálno-typická metóda“ z hľadiska svojej štruktúry **nepredstavuje** exkluzívny postup, charakteristický len pre SH-disciplíny.

Ďakujem za pozornosť!

(Úplný text článku na halas.tk/weberdraft)

analytické metódy v spoločensko-humanitných disciplínach
analytical methods in social sciences and humanities

APVV-0149-12 · WWW.AMESH.SK

Literatúra I

- HALAS, J. 2015. Abstrakcia a idealizácia ako metódy spoločensko-humanitných disciplín. *Organon F.* 2015, 22 (1), s. 71–89.
- LIPTON, P. 1990. Contrastive Explanation. In: KNOWLES, D. (Ed.) *Explanation and Its Limits*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. s. 247–266.
- PICHA, M. 2011. *Kdyby chyby. Epistemologie myšlenkových experimentů*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2011.
- WEBER, M. 1922. Kritische Studien auf dem Gebiet der kulturwissenschaftlichen Logik. In: WEBER, M. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen : J. C. B. Mohr, 1922.
- WEBER, M. 1983. „Objektivita“ sociálnovedného a sociálno-politického poznania. In: WEBER, M. *K metodológii sociálnych vied*. Bratislava : Pravda, 1983. s. 41–112.
- WEBER, M. 1990. *Grundriss zu den Vorlesungen über allgemeine („theoretische“) Nationalökonomie*. Tübingen : J. C. B. Mohr, 1990.
- WEBER, M. 1999. *Základné sociologické pojmy*. Bratislava : SOFA, 1999.